

- É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter 1998. *Új magyar nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Rácz Endre – Takács Etel 1959, 1974, 1987. *Kis magyar nyelvtan*. Gondolat, Budapest. 2001. Talantum, Budapest.
- Simonyi Zsigmond 1905. *A magyar nyelv*. Atheneum, Budapest.
- Tompai József (szerk.) 1961. *A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan*. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Tóth Beatrix 2006. A szövegértés fejlesztésének elmélete és gyakorlata. *MNyr*. 130: 457–69.
- Szent Biblia 1990. Magyar Biblia-Tanács, Budapest.

Lőrincz Julianna

A költői szövegek fordítása

1. Bevezető megjegyzések

A forrásnyelvi és célnyelvi szövegvariánsokat egybevetésekor a kutatóban is, az olvasóban is felmerül a kérdés, hogy mennyire lehet adekvát egy idegen nyelven született szöveg fordítása az eredeti szöveggel. Létre lehet-e hozni az „azonosságot a különbözőségben”? Mivel fordítás közben a forrásnyelvi szöveget sokféleképpen értelmezik – az eredeti szövegalkotó, a fordító(k), a feltételezett olvasók, az eredeti és a fordított szövegek befogadói –, annak is sok a lehetősége, hogy a különböző értelmezések során módosulnak az eredeti szöveg jelentései. Következésképpen nem tűnik alaptalannak az a megállapítás, mely szerint egy más kultúrában keletkezett költői szöveg nem fordítható le adekvát módon idegen nyelvre. Költői szövegek esetében sem beszélhetünk az eredetivel teljesen azonos, annak tökéletes mását létrehozó fordításszövegről. A műfordítónak a költői szöveg sajátos poétikai jelentését, valamint az eredeti szövegével azonos hatását kell átvinnie a célnyelvi szövegvariánsba.

Ha nem számítjuk is a két nyelv tipológiai különbségéből adódó eltéréseket, a költői szövegnek akkor is számtalan olyan sajátossága van, amely azt más szövegtípusoktól megkülönbözteti. Ha pedig ezeket a sajátos szövegelemeket idegen nyelven kell újraalkotni, sok nehézségbe ütközik a fordító. Ha mégoly jól ismeri is a műfordító a két nyelvet, amelyen alkot, még nem biztos, hogy a forrásnyelvi szöveg költői üzenetét adekvát módon át is tudja kódolni a célnyelvre. Ha költő fordít verseket, akkor pedig nagy a kísértése, hogy a forrásnyelvi szöveget meglehetősen szabadon kezelje, és annak szabad variánsát, ún. adaptációt hozzon létre, amely a fordító saját egyéni stílusjegyeit legalább annyira magán

viseli – sőt néha jobban –, mint a fordítandó szöveg stílusjegyeit. Számos példát említ erre Rába György is a nyugatosok fordításaiából (Rába 1969). A költő-műfordító annak érdekében, hogy a forrásnyelvi szöveggel azonos jelentésű, hatású szövegvariánst hozzon létre, számos módosítást hajt végre a szövegen: keresi anyanyelvében az eredeti vers költői eszközeinek megfelelőit, ami sokszor eredményez merész megoldásokat, hogy a sikerületlen szövegvariánsokról ne is beszéljünk.

Már Babits Mihály fordítással kapcsolatos elveiben is megfogalmazódik az a nézet, hogy a műfordító a forrásnyelvi szövegek tartalmi és formai elemeinek átvétele révén biztosíthatja, hogy a forrásnyelvi szöveg célnyelvi variánsa egyenértékű legyen vele, a befogadó irodalomban pedig az eredeti szövegével azonos hatást érjen el. A szövegek nyelvi és nem nyelvi elemeinek átvételével tudnak egymással párbeszédet folytatni különböző korok, és ez a világirodalmi tradíció. „Nincs tökéletes eredetiség. A világirodalomnak közös nyelve van, fegyvertára és kincsháza. Lehet a szavaknak új értelmet adni, lehet egy-egy szót is csinálni, de csupa új szóval nem lehet beszélni” (Józan 2005: 211).

2. A fordítás mint szövegalkotó folyamat

A költői szövegek fordítása szöveg-újraalkotói és szövegalkotói folyamat is egyben: szöveg reprodukció és szövegprodukciónak (vö. Károly 2007). Fordítás közben a fordítónak figyelembe kell vennie mind a forrásnyelvet, mind pedig a célnyelv rendszerét, működési szabályait. A fordítót azonban alkotó tevékenysége során számtalan szubjektív és objektív tényező befolyásolja. Mind az objektív nyelvi törvényszerűségek, mind pedig a szubjektív fordítói döntések a fordítási folyamat során a forrásnyelv és a célnyelv egészét érintik.

A különböző nyelveken újraalkotott szövegek – különösen igaz ez a művészi szövegekre – fordítási folyamata egyúttal interkulturális kommunikáció is. A kérdést azonban bonyolulttá teszi, hogy az interkulturális kommunikáció elnevezést is szerteágazó, sokféle tudományterülethez kapcsolódó tevékenység megnevezésére alkalmazzák a szakirodalomban. Például a kontrasztív nyelvészet, a komparatiztika, a különböző szövegtípusokhoz tartozó szövegek fordításának megnevezésére.

3. A fordítás mint szövegproduktum

A fordított szöveg a forrásnyelvi szövegnek a célnyelven újraalkotott, vele egyenértékű szövegváltozata. A fordító a forrásnyelvi szöveg célnyelvi újraalkotásakor annak tartalmi és formai összetevőin kívül az adott nyelvet használó, azon kommunikáló nép kultúrájának lényeges elemeit is átkódolja a célnyelvre. Az egyik ma divatos fordításelméleti irányzat, az ún. domesztikáló irodalmi fordítási elv, amely elsősorban a drámafordításokban érezteti hatását, azt vallja,

hogy a fordításszövegnek a célnyelvi befogadóra is ugyanazt a hatást tennie, mint amit a forrásnyelvi szöveg kulturális üzenete tett a forrásnyelvi befogadóra. E szerint a célnyelvi befogadó kultúrát kell a fordítónak elsősorban szem előtt tartania, amikor irodalmi szövegeket fordít. A fordításról való modern irodalomelméleti megközelítésű gondolkodás az egyes irodalmi alkotásokat az emberiség közös kultúrkincse mint egységes kontinuum elemeiként értelmezi, és ennek a kontinuumnak egy-egy szegmense mind az eredeti szöveg, mind pedig annak fordított szövegvariánsai is (vö. Kulcsár Szabó 1998, Szabolcsi 1998, Szegedy-Maszák 1998, Lőrincz 2007).

4. A költői szöveg helye a művészi szövegtípusok között

Versszövegek olvasásakor sokszor felmerül a kérdés, hogy vajon más nyelvi eszközöket használ-e a művészi szöveg alkotója, mint egy más szövegtípushoz tartozó szövegé. Természetesen nyelv ugyanazon kifejezőeszközeinek a felhasználásával létrejött szöveg a művészi szöveg is, csak a nyelv szinonim, illetve variáns elemeiből meghatározott szempontok szerint válogatnak a szerzők, és rendezik el a nyelvi elemeket. Az alapvető eltérés a nyelvi elemek szövegben betöltött funkciójában van (vö. Péter 2005). A költői szövegek létrejöttében pedig az esztétikai funkció kiemelt szerepet játszik. A költői szövegek fordítása kultúrák párbeszéde is: egy más kultúrában született szöveg kulturális és szociokulturális jellemzőinek újraalkotása a célnyelven (vö. Lőrincz 2007, Lederer 2008). A fordított szövegvariáns pedig nemcsak a forrásnyelvi kultúra eleme, hanem a célnyelvi kultúra részévé is válik (vö. Szegedy-Maszák 1998).

5. A költői szövegek fordításának néhány fontos kritériuma

- Az eredeti szöveg (invariáns) információtartalmának újraalkotása a célnyelven.
- A forrásnyelvi költői szöveg formájának, művészi kompozíciójának reprodukálása.
- Az eredeti költői szöveg minden lényeges nyelvi és nyelven kívüli elemének újrakódolása a célnyelven.
- A forrásnyelvi szöveg nemzeti jellegének, kulturális és szociokulturális sajátosságainak létrehozása a célnyelvi szövegvariánsban (vö. Sztarosztyna 2006).
- Az eredeti szöveg idegenségének megőrzése a műfordítás-szövegben.
- Az eredeti és a fordított szöveg variativitása.

Arról is kell itt szólnunk, hogy a műfordítást nagyon hosszú ideig úgy tekintették az európai kultúrákban – így a magyarban is –, mint az írók és költők irodalmi műhelyét, az irodalmi munkásság felbecsülhetetlen értékű gyakorlatát. A

költő-műfordítók különböző szövegértelmezései nem elsősorban az ekvivalenciára helyezték a hangsúlyt – amit a költői szövegek fordítása esetén szinte lehetetlen is megteremteni –, hanem inkább a sokféle hasonlóságra az eredeti és a fordított szövegben, illetve két (vagy több) eltérő nyelvű, kultúrájú szerző kulturális párbeszédében. A költői szövegek fordítása pedig mint olyan formákkal, szerkezetekkel, megoldási módokkal való kísérletezések tárháza is fontos volt, amelyeket át lehet vinni a célnyelvi szövegalkotásba is. Az irodalmat kétségbevonhatatlanul gazdagítja a más kultúrákban keletkezett értékek ismerete, a fordítás pedig segíti mind a költő-műfordítókat, mind pedig az olvasó-befogadókat saját kultúrájuk nyelvi és irodalmi értékeinek felismerésében, gazdagításában, megőrzésében is.

6. A forrásnyelvi szöveg idegenségének megőrzéséről

Két különböző nyelv közötti áttétel esetén időnként szükségszerűen felmerül az a kérdés is, hogy meg kell-e őriznie a műfordítónak a forrásnyelvi szöveg idegenszerűségét. Erről a szakirodalomban erősen megoszlanak a vélemények. A kérdés összefügg a koronként változó műfordítói elvekkel is. Napjainkban különösen terjed az a fordítói nézet, amely a forrásnyelvi szöveg idegenszerűségének (foreignization) megőrzését igen fontosnak tartja a műfordítás-szövegekben. Itt most csak két fontos véleményt szeretnék kiemelni.

6.1. Revzin és Rozenzweig (1981) ragaszkodnak a forrásnyelvi szöveget normának tekintő, ahhoz igazodó fordításokhoz. Meggyőződésük, hogy a célnyelvi kultúrát és a célnyelvi szövegalkotási hagyományt szem előtt tartó, ún. „szabad fordítás” meghamisítja a forrásnyelvi szöveg üzenetét és hatásszándékát is.

6.2. Newmark (1988) a forrásnyelvből vagy egy harmadik nyelvből származó szövegrészeknek a célnyelvbe való beillesztését interferenciának nevezi. Ez az interferencia azonban megtöri a két szöveg jelentésviszonyában létrehozandó egységet, amelyet a forrásnyelvi szöveg célnyelvi újraalkotó folyamatában a műfordítónak létre kellene hoznia ahhoz, hogy a két szöveg azonos értékű legyen, és azonos hatásmechanizmussal rendelkezzen mind a forrásnyelvi, mind pedig a befogadó, célnyelvi kultúrában. A forrásnyelvi szöveg idegenszerűsége vagy másképpen interferenciája azonban olyan következményekkel járhat a két szöveg viszonyára nézve, hogy nem jön létre köztük egyenértékűségi viszony. A forrásnyelvi szöveg idegenszerűsége a célnyelvi szövegben idegen szöveget, amely a célnyelvi úzus ellenében is hat. Az így létrejött szövegeket Newmark fordítás-ízűnek (translationese) nevezi.

Ugyanakkor Newmark paradox módon az interferenciát nem minden szövegtípusban tartja negatív jelenségnek. Az irodalmi fordításban Newmark szerint az interferencia egyenesen helyénvaló lehet, ugyanis lehetővé teszi a fordítási folyamatban a fordító egyéni kreativitását is, amely által olyan kulturális utalásokat hozhat létre, amelyek gazdagítják a célnyelvi szöveget is.

Mind Rozenzweig, mind pedig Newmark nagyon fontosnak tartja a fordító szerepét is a fordítási folyamatban, akinek a szövegértelmezése, szövegprodukción és -reprodukcións kompetenciája elkerülhetővé teszi azt is, hogy fordításízü legyen a célnyelvi szövegvariáns (vö. Chesterman 2005).

Egyértelmű az is, hogy a fordításnak a fordítandó szöveg üzenetét kell mindenkor szem előtt tartania. Különösen igaz ez irodalmi szövegek esetében. Az irodalom gyakran nem a történetmondás miatt jön létre, hanem az alkotó egyéni, őt más szerzőktől megkülönböztető stílusa, egyéni hangjának bemutatása végett. Ezt a fordítónak is tudomásul kell vennie, és nem fordíthat kedve szerint, hanem csak a forrásnyelvi szöveg sajátosságainak megfelelően. Shakespeare-t, bár érdekes történeteket írt, stílusa és nyelvhasználata miatt olvassuk élvezettel. Egy irodalmi szöveg egyedi nyelve révén hat elsősorban, és a fordításban az eredeti szöveg hangnemének és stílusának a jelentését meg kell őriznie a műfordítónak is. Mindez ellentmond annak az elsősorban a drámafordításokban fellelhető fordítói elvnek, mely szerint a fordításnak a célnyelvi befogadók igényeinek kell elsősorban megfelelnie. Sokan pedig odáig is elmerészkednek – pl. a filmszövegek fordításakor –, hogy olyan fordítást készítenek, amely nem készletbeli szellemi erőfeszítésre az átlagbefogadót.

7. A költői képek fordításáról

Dolgozatom következő részében a költői képek fordításairól szeretnék szólni egy Jeszenyin-vers két – az eredeti verstől három, egymástól majdnem 6 évtizedes eltéréssel keletkezett – fordításait egybevetve. A Jeszenyin-vers 1925-ben született, a költő életének utolsó évében. A *Гори звезда моя, не падай* (Ragyogj csillagom, ne hullj le) kezdősorú verset Rab Zsuzsa (az 1950-es évek eleje) és Erdélyi Z. János (2005) fordításában ismerjük.

Rab Zsuzsa gyakran teremt az eredeti szöveg képi szintjéhez képest többletet a fordításban. A most elemzett vers is lényegesen több költői képet tartalmaz, mint a forrásnyelvi szöveg.

*(1) Ты светишь августом и розью
И наполняешь тишь полей
Такой рыдалистою дрожью
Неотлетевших журавлей.*

A szöveg nyersfordítása:

’Augusztustól és rozstól fénylesz
És betöltöd a mezők csendjét
Az el nem repült darvak
Zokogó remegésével’.

Rab Zsuzsa interpretációjában:

*Olyan vagy, őszifényű csillag,
mint rétek sóhajtó szava,
mikor ittrekedt darvak sírnak,
s zokog velük az éjszaka.*

A forrásnyelvi és a célnyelvi szövegben nem azonos a természeti kép: az eredeti szövegben nyárvégi, az érett gabonán tükröződő fénnel ragyog a csillag. Rab Zsuzsa *őszifényű csillag* képe nem adekvát az eredeti szöveg természeti képével, bár lehet, hogy az eredeti szöveget nem ismerő olvasóban ugyanazt a hatást váltja ki, mint amit a forrásnyelvi kép kivált a forrásnyelvi befogadóban. A célnyelvi komplex kép sem azonos a forrásnyelvivel. A hasonlat, a megszemélyesítések más kontextusba helyezése Jeszenyin képeitől eltérő konnotációt hoznak létre. Az aposztrophéval megszólított alany, a *csillag* betoldása a fordításszövegbe az eredeti szöveg névmása helyett az olvasóban erősíti a megszólítottal való közvetlen kapcsolatot.

A versszak Erdélyi szövegvariánsában így hangzik:

*Augusztus és rozs fénykörében
mezők csendjét sugárzod át,
zokogó-síró remegéssel
el nem szállt darvak bánatát.*

Erdélyi szövegvariánsában is vannak eltérések az eredeti szöveghez képest. Például a *betöltöd* ige helyett az *átsugárzod* szerepel, amely a csillag szó szemantikai mezejét erősíti.

Bár Rab Zsuzsa fordítása önmagában tökéletes költői szöveg, Erdélyi Z. János fordítása azonban adekvátabb: szorosabban követi az eredeti szöveget tartalmi és formai szempontból egyaránt.

Nézzünk még egy példát a képi szint fordítására!

A következő forrásnyelvi szövegrész fordításában az előző példánál sokkal jelentősebb, a költői szöveg grammatikai és szemantikai szerkezetét egyaránt érintő eltérések vannak a két fordító szövegvariánsában.

*И золотеющая осень,
В березах убавляя сок,
За всех, кого любил и бросил,
Листвою плачет на песок.*

A szövegrész magyar nyersfordítása így hangzik:

’És az aranyló ősz,
A nyírfákban csökkentve a nedveket,
Mindenkiért, kiket szerettem és eldobtam,
Lombbal sír a homokba’.

Rab Zsuzsa szövegvariánsában:

*S az ősz, az aranyfürtű dajka,
érlelve nyírfatörzs borát,
levélzáporral megsiratja,
kit szeretett s kit elbocsát.*

Erdélyi Z. János fordításában:

*S az őszidő, aranyló tűzben –
apasztva nyírfák hűs tejét –
értük, kiket szerettem, űztem,
lombjuk homokba sírja szét.*

Erdélyi szövegvariánsa közelebb áll az eredetihez, bár módosít az eredeti szövegen, mind a képi, mind pedig a grammatikai szinten. A *nyírfák hűs tejét* szövegvariánsával képtöbbletet teremt, az általános névmást a szintén személytelenségre utaló 3. személyű személyes névmással cseréli fel. Az utolsó kép azonban, amelyben bár az eredeti szöveg grammatikai szerkezetét megváltoztatja, az eredeti képhez véleményem szerint közelebb áll, mint rab Zsuzsa szövegvariánsában. Erdélyi szinte szó szerint követi a Jeszenyin-szöveget nemcsak a szavak azonosságával, hanem a prozódiaiával is.

De mi kifogása van az elemzőnek Rab Zsuzsa célnyelvi szövegvariánsa ellen? Vegyük sorra a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegrészletet a grammatikai, a szemantikai és a képi szinten.

Grammatikai szinten – ha eltekintünk a két nyelv tipológiai eltéréseitől –, azt állapíthatjuk meg, hogy nem nagy az eltérés. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy az oroszban van grammatikai nem kategória, a magyarban pedig nincs, félreértés és ennek következményeképpen félrefordítás az egész versszak: az *ősz* nőnemű főnév az oroszban, az utolsó két sor azonban az eredeti szövegben nem az őszre, hanem Jeszenyinre vonatkozik, amint az a szövegrész igei állítmányainak múlt idejű igealakjaiból is kitűnik. Az oroszban ugyanis a múlt idejű igealakok nemből és számból megegyeznek az alannal.

A grammatikai szint félrefordítása a szöveg képi és szemantikai szintjének félreértelmezését is eredményezi. Szép Rab Zsuzsa-kép jön ugyan létre, ez azonban nem adekvát a forrásnyelvi képpel. Adjekció (betoldás) révén megjelenik a célnyelvi szövegben a *dajka* szó, így teljes metaforával egészül ki az eredeti

ti képi sík, amelyben azonban csak személyre utalás nélküli megszemélyesítés van. Ez a képtöbblet még nem lenne zavaró, ha nem erősítené az orosz és magyar grammatikai kategóriák különbségét (itt konkrétan a nyelvtani nemét), tovább fokozza azonban a szöveg tartalmi félreértését is. A fenti két eltérés pedig egyértelműen vonja maga után a szemantikait is: más lesz a célnyelvi szövegrész konnotációja a magyar szövegvariánsban.

Hogyan lehet lefordítani egy más nyelven készült költői szöveget: tartalmilag vagy formailag hüen? El lehet-e egyáltalán választani egymástól a tartalmi és formai részt? Véleményem szerint nem, és a műfordítás-szövegnek a lehető legjobban meg kell közelíteni a forrásnyelvi szöveget minden szempontból, különben az eredeti szöveg üzenete megváltozik. Ma így fordít Jeszenyin-szövegeket Erdélyi Z. János és Erdődi Gábor műfordító. Erdődi Gábornak 2008-ban jelent meg a harmadik Jeszenyin-válogatása magyarul az Új Mandátum Kiadónál. A fordításkötet címe: *Szálltam rózsaszín lovon*. A kötetben helyet kapott számos olyan versfordítás is, amelyek eddig magyarul még nem jelentek meg. A szövegű fordítások mellett a kötet újdonsága, hogy a műfordító saját szövegvariánsait „színes” ciklusokba rendezi: arany, kék, zöld, fehér verseknek nevezi őket attól függően, hogy mely szín dominál az adott versben. Jeszenyin korai verseiben a színszimbólika jellegzetes impresszionista vonás (Kékség, Ősz). De ahogyan komorodik Jeszenyin költészete, és tűnik el az idill, úgy halványodnak a színek a verseiben, egészen a fekete és fehér színek kizárólagosságáig (Fekete ember). Erdélyi Z. János a költő 100. évfordulójára készített tanulmányában számítógépes módszerrel elemezte a magyar nyelvű Jeszenyin-szövegvariánsokban megfigyelhető „színhalványulást”, amely szorosan összefügg a költői életmű elkomorodásával, a reményvesztettséggel, az illúziókkal való leszámolással (Erdélyi 1995).

Befejezésül hűség és hűtlenség vagy mai terminuspárral kifejezve: adekvát-ság és inadekvát-ság kérdésével kapcsolatban idézünk Umberto Eco egyik nemrégiben megjelent könyvéből. „Valószínűleg vannak szövegforrások, amelyek a fordításban kiszélesednek, így a befogadó szöveg az eredetit gazdagítja azáltal, hogy az tölcserén át az intertextualitás tengerébe torkollik. És vannak delta-szövegek, amelyek a különböző fordításokban elágaznak, mindegyikük keskenyebb, mint az eredeti folyam, de összességük új területet, az egymással versengő értelmezések labirintusát hozza létre” (az idézet Trencsényi Katalin fordítása, 2003).

Irodalom

Chesterman, Andrew 2005. *Problems with Strategies*. In: New Trends in Translation Studies. In honour of Kinga Klaudy. Eds. Krisztina Károly – Ágota Fóris. Budapest: Akadémiai Kiadó. 17–28.

- Eco, Umberto 2003. *Mouse or rat? Translation as Negotiation*. Weidenfeld & Nicolson, London, 2003. 200 pp. Ismerteti: Trencsényi Katalin: Szent Jeromos, egy egér! <http://www.proz.com/topic/21954>
- Erdélyi Z. János 1995. *Jeszenyin színszimbolikája*. Az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán 1995 őszén elhangzott előadás átdolgozott változata. Kézirat.
- Erdélyi Z. János 2007. *Jeszenyin-versfordítások*. Kézirat
- Károly Krisztina 2007. *Szövegtípus és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kulcsár Szabó Ernő 1998. *A saját idegensége*. In: A fordítás és intertextualitás alakzatai. Szerk. Kabdebó Lóránt et al. Budapest: Anonymus Kiadó. 93–111.
- Lederer, Marianne 2008. *A fordítás ma. Az interpretatív modell*. Equinter, Atelier Magyar–Francia Társadalomtudományi Központ.
- Lőrincz Julianna 2007. *Kultúrák párbeszéde*. Pandora Könyvek 10. Eger: Líceum Kiadó.
- Newmark, Peter 1988. *A Textbook of translation*. London: Prentice Hall International.
- Péter Mihály 2005. *Nyelv, stílus, költői beszéd*. Budapest: Tinta Kiadó.
- Rab Zsuzsa 1957. *Szergej Jeszenyin versei*. Budapest: Móra Ferenc Kiadó.
- Revzin, I. I. – Rozencvejk, V. Ju. 1980. *Fordítás és interpretáció*. In: Fordítás-elméleti szöveggyűjtemény. Szerk. Bart István, Klaudy Kinga. Budapest: Tankönyvkiadó. 79–89.
- Szegedy-Maszák Mihály 1998. *Fordítás és kánon*. In: A fordítás és intertextualitás alakzatai. Szerk. Kabdebó Lóránt et al. Budapest: Anonymus Kiadó. 66–92.
- Szabolcsi Miklós 1998. *Antinómiák a magyar műfordítás történetében*. In: A fordítás és intertextualitás alakzatai. Szerk. Kabdebó Lóránt et al. Budapest: Anonymus Kiadó. 11–16.
- Sztarosztina, N. A. 2006. Особенности перевода художественной литературы. http://www.rusnauka.com/NNM_2006/Philologia/16686.doc.htm